

ТМ	Г. XXXVI	Бр. 3	Стр. 1447-1449	Ниш	јул - септембар	2012.

Приказ дела
Примљено: 11. 09. 2012.

Немања Звијер

ЗАЧАРАНИ КРУГ ПРЕМОДЕРНЕ*

Књига *Прилагођавање* Ђокице Јовановића, професора на Одељењу за социологију Филозофског факултета у Београду, бави се питањем модернизације и модернизацијских процеса у Србији и њиховом повезаношћу са питањем национализма. Поменута проблематика се посматра кроз једну, условно речено, културолошку призму, где је сама култура схваћена као кључни подсистем друштвене модернизације. Иако се у формалном погледу састоји из четири поглавља (*Нови век, Револуције: предворје садашњег доба, Национализам, Србија*) заједно са предговором и закључком, за књигу се може рећи да је подељена на два основна дела, при чему би за први део био карактеристичан један шири културно-историјски оквир, док би други представљао конкретну анализу „случаја Србија“.

У првом делу књиге, аутор се труди да успостави својеврстан узрочни низ који почиње *револуцијама у мишљењу*, што је отворило врата *новом веку*, којег су даље етаблирале *револуције као друштвени преврати* (пре свега Француска и Енглеска, али и она у Русији, која се сматра посебно индикативном за Србију). Овим догађајима је уједно конституисана и *модерна* (са грађанином као њеним „носиоцем“), чија је једна од последица била и појава *национализма* и националних идеологија. Када се, у другом делу књиге, овај образац покушава применити на случај Србије, долази се до проблема јер већ сам почетак узрочног низа у Србији није остварен на начин на који се десио у западном делу Европе. Наиме, писац сматра да у Србији није постојала културна припрема за трансформацију, „није било филозофије, науке и уметности које би артикулисале интерес друштвених слојева за модернизацијом“ (стр. 217). У књизи се изостанку „мисаоне припреме“ даје знатна важност и помињу се њене шире последице, посебно на тековине Првог и Другог српског устанка (којима, упркос постављању темеља државности, није остварена унутрашња слобода), као и на стварање тзв. затворене културе. Уз ово, наводи се и чињеница да није било грађанског сталеша који би могао бити носилац модерне.

Све то скупа (уз још неке друге факторе као што су распрострањена неписменост и чврст патријархално-политички образац), утицало је на то да

nzvijer@f.bg.ac.rs

* Ђокица Јовановић. (2012). *Прилагођавање. Србија и модерна: од стрепње до сумње*. Ниш: Свен и Београд: Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета, стр. 483.

у Србији не настане култура модернизације. Међутим, за разлику од Западне Европе где се као једна врста деривата модерне јавио национализам, у Србији је његова појава уследила упркос дуготрајном премодерном стању. Штавише, аутор сматра да је национални романтизам (заједно са дубоко укоревеним традиционализмом) директно утицао на потискивање модернизацијских тенденција и настојања. Наравно, ово не значи да су поменуте тенденције у потпуности изостале јер их писац проналази у (изолованим) случајевима Доситеја Обрадовића и Илариона Руварца као и у књижевном стваралаштву на размеђи 19. и 20. века, где се посебно апострофира допринос Јована Скерлића, али и Светозара Марковића.

Оваква ситуација била је све до краја Другог светског рата, пошто се у Србији све до тада није изашло из оквира премодерног, јер се јасно наглашава да „озбиљан модернизацијски процес почиње тек тада“ (стр. 255). Међутим, на период који је уследио након овог сукоба у једној фусноти се кратко осврће као на „модернизацију без политичких слобода. Као таква, то је делимична модернизација, без инхерентних дугорочних потенцијала“ (стр. 287). Према је ово сасвим тачно, јер модернизација није захватила све друштвене подсистеме (политички, пре свега), чини се да недостаје нешто разложнија анализа социјалистичког периода, јер се он у књизи превасходно разматра преко концепта самоуправљања, а на тај начин се губе из вида одређене културолошке специфичности у којима се могу препознати извесне модернизацијске тенденције (нпр. књижевно стваралаштво након напуштања соцреализма, црни талас у визуелним уметностима, различити феномени у популарној култури – поткултурне праксе, али и филмска и музичка индустрија које су у великој мери следиле западне продукцијске стандарде).

Треба нагласити да аутор *a priori* не одбацује социјализам, нити га поима као мрачну прошлост, већ му приступа критички али са левих позиција, стваљајући се тако отворено у једну, данас прилично непопуларну улогу левичара. Ова позиција му не смета да буде критичан и према садашњем стању у оквирима левице (која се перципира превасходно као салонска и конзумеристичка), подједнако као што је критичан и према њеној „алтернативи“ у виду идеологије трећег пута. Ипак, писац у самој левици (пре свега реформисаној) види једну врсту пандана национализму, при том сматрајући „да је модернизација у Србији немогућа без левице“ иако „левица није довољан, али је неизбежан услов модернизације“ (стр. 348). Из ове перспективе као, условно речено, контранационалистички модели предлажу се солидаристичка култура, одређене форме самоуправљања које би, за разлику од социјалистичког периода, биле лишене идеолошког баласта, затим се заговара сигурност запослења изнад логике максимизације профита, као и једна врста либералног социјализма.

Иако може деловати превише утопијски, чини се да поменути модели добијају на тежини приликом конкретне анализе ситуације у Србији и сецирња савременог ткива српског друштва, где се као кључне карактеристике маркирају (поновно) блокирање модернизације, као и обнављање националног романтизма.

На крају, треба још напоменути да студија *Прилагођавање* има изражен синтетички карактер јер је обухваћен широк временски период, а разматран је и знатан број друштвених феномена. Приликом њихове анализе увек се наводио значајан број других аутора који су се тиме бавили и на тај

начин је сама проблематика добијала на обухватности, док се потенцијални читалац истовремено упућује и на друге изворе. Поред тога, поједини увиди, посебно они историјског карактера, омогућавају повлачење паралеле са садашњом ситуацијом, јер се врло јасно види какво је стање било у освит стварања модерне српске државе, а какво је 200 и више година касније. Исти културни обрасци (антинтелектуализам, непросвећеност, затвореност и коначно национализам као, по аутору, главна антимодернизацијска тенденција) континуирано опстају и у већој или мањој мери доминирају како онда тако и данас. Зато смо вероватно ту где јесмо и не види се најјасније излаз из тог зачараног круга.